

Ἀπὸ τὴν Οἰκονομία στὴν Εἰδωλολατρία

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Β. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ*

*«Ὅποιος σπεύδει νὰ γίνῃ πλούσιος,
αὐτὸς γίνεται γρήγορα φτωχός»*

(ΚΥΡΙΑΛΟΣ ΦΙΛΕΩΤΗΣ)

Ἡ οἰκονομία εἶναι πρωτίστως σκέψη, φροντίδα καὶ ἐνέργεια τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς ὡς μέγας οἰκονόμος δημιούργησε τὸν κόσμον, τὸν οἶκο τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ συνεχίζει νὰ οἰκονομεῖ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἐπιβίωση, τὴ διαβίωση καὶ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ὅλη αὐτὴ ἡ κινητικότητα τοῦ Θεοῦ χαρακτηρίζεται ὡς «θεία οἰκονομία», στὴν ὁποία μετέχει βέβαια καὶ ὁ ἄνθρωπος ὡς τοποτηρητὴς τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἔλαβε τὴν ἐντολὴ νὰ φροντίζει καὶ νὰ προστατεύει τὴ Δημιουργία ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ κατανέμει σωστὰ καὶ θεάρεστα τὰ ἀγαθὰ τῆς στοῦς κατοίκους τῆς.

Ἡ εἰδωλολατρία εἶναι μιὰ διαστροφή τῆς θρησκευτικότητας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐμφανίζεται ταυτόχρονα μὲ τὴν ἀθειεστικὴ προσπάθειά του νὰ μετατραπῆ ἀπὸ οἰκονόμος καὶ διαχειριστὴς τῶν ἀγαθῶν σὲ κάτοχό τους, καὶ μάλιστα σὲ δοῦλο καὶ λάτρη τους, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἀδυνατεῖ ἢ δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ τὰ χρησιμοποιεῖ ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ αὐτά. Ἐδῶ ἀκριβῶς διαπιστώνονται ἡ φιλαυτία καὶ ἡ πλεονεξία, ὡς σημεῖα ἐγωιστικῆς χρήσης τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν συνανθρώπων.

Αὐτὸ τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸν οἰκονόμο στὸν εἰδωλόλατρη ἄνθρωπο προτιμήσαμε νὰ τὸ περιγράψουμε ὄχι μὲ δικούς μας ὄρους ἀλλὰ μὲ ὄρους τῆς κριτικῆς σκέψης μερικῶν ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, ἰδιαίτερα τοῦ Ἰωάννη Χρυσοστόμου, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους ἀναλυτὲς τῆς ἀνθρώπινης περιπέτειας μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τὸ συνάνθρωπο. Αὐτὴ ἡ ἀνάλυση στηρίζεται πρωτίστως σὲ βασικὲς πρωτοχριστιανικὲς (δηλαδή μὴ ἐκκοσμικευμένες ἀρχές), ἢ πιθανὴ ἐφαρμογὴ τῶν ὁποίων θὰ ὀδηγοῦσε σὲ μιὰ ἄλλη πορεία τὴν κοινωνία καὶ τὴν οἰκονομία τῶν ἀνθρώπων.

* Ὁ Ἀπόστολος Β. Νικολαΐδης εἶναι Καθηγητὴς τῆς Κοινωνιολογίας τῆς Θεολογίας καὶ τῆς Κοινωνικῆς Ἠθικῆς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

Ἔοσα ἀκολουθοῦν περιγράφουν ἀφενὸς τὴν οἰκονομική, δηλαδή τὴ συνετή, δίκαιη καὶ ἀγαπητικὴ χρῆση ἀγαθῶν καὶ χρημάτων, καὶ ἀφετέρου τὴν εἰδωλολατρική, δηλαδή τὴν φίλαυτη, ἄδικη καὶ ἀλλοτριωτικὴ χρῆση τους.

1.1. Ἡ πατερική καὶ ἡ λατρευτικὴ παράδοση τάχθηκε καὶ στάθηκε πάντοτε ἀπέναντι σὲ γνωστικὲς καὶ μανιχαϊστικὲς ἀντιλήψεις δαιμονοποίησης τῆς ὕλης καὶ γενικότερα τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Οἱ Πατέρες ὑπογράμμισαν μὲ κάθε εὐκαιρία ὅτι ἡ ὕλη, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, δὲν εἶναι τοῦ διαβόλου ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ¹. Τὸ ὑλιστικὸ ἢ κοσμικὸ φρόνημα τῶν ἀνθρώπων, πού τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ Δημιουργό, εἶναι ἄλλο ζήτημα, καὶ ἄλλο ἢ ἴδια ἡ ὕλη καὶ ὁ κόσμος. Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς καὶ δωρητὴς τῶν πάντων καὶ ὄχι ὁ διάβολος πού ὡς ἀγγελικὴ φύση εἶναι πλάσμα του. Ἡ χρῆση τους ὅμως εἶναι ὑπόθεση τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ αὐτὴ ἐξαρτᾶται, ἂν εἶναι θεάρεστη ἢ ὄχι. Ἐτσι ὁ πλοῦτος, δηλαδή ἡ συσσώρευση ἀγαθῶν, ἢ ἡ πενία, δηλαδή ἡ ἀπώλεια τῶν ἀγαθῶν, μπορεῖ νὰ εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ μπορεῖ ὅμως καὶ ἐκ τοῦ διαβόλου.

Ἐὁ πλοῦτος εἶναι ἀπὸ τὸ Θεὸ ὅταν ἀποκτήθηκε ἀναμάρτητα², γράφει ὁ Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης. Ἡ πενία εἶναι ἀπὸ τὸ Θεὸ ὅταν εἶναι ἐκούσια καὶ ὄχι ἀναγκαστική. Εἶναι μιὰ ἀντίληψη πού διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὶς ἀντιλήψεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες πλοῦτος καὶ πενία προέρχονται σὲ κάθε περίπτωση ἀπὸ τὸ Θεὸ³. Αὐτὸς εἶναι ἄλλωστε καὶ ὁ λόγος πού κάθε πλούσιος ἐθεωρεῖτο εὐλογημένο τέκνο τοῦ Θεοῦ. Οἱ Πατέρες, βασιζόμενοι στὴν κριτικὴ πού ἄσκησε ὁ Χριστὸς στοὺς πλουσίους τῆς ἐποχῆς του, μὲ τὴν ὁποία καταργεῖ τὸ αὐτονόητο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γιὰ τὸν πλούσιο ὡς εὐλογημένο καὶ ἐκλεκτὸ παιδί τοῦ Θεοῦ, διευκρινίζουν ὅτι δὲν εἶναι τοῦ Θεοῦ κάθε πλοῦτος καὶ κάθε πενία ἀλλὰ προέρχονται καὶ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία⁴. Ψεύδεται ἡ Γραφή; Ὅχι βέβαια, ἀπαντᾷ ὁ Χρυσόστομος, καὶ εἶναι ἀνόητοι ὅσοι δὲν ἐρμηνεύουν μὲ ἀκρίβεια καὶ δὲν ἐξετάζουν ὅλα ὅσα ἀναφέρει ἡ Γραφή, ἀλλὰ τὴν ἐρμηνεύουν ἐπιλεκτικά⁵.

1.2. Τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς ἀλλὰ καὶ ὁ πλοῦτος τῶν ἀνθρώπων δὲν δόθηκαν ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ νὰ ἔχει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἄνεση νὰ ἁμαρτάνει, ἀλλὰ γιὰ πολὺ συγκεκριμένους λειτουργικοὺς (οἰκονομικοὺς) λόγους:

1. Βλ. π.χ. ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Κατήχησις* 9, PG 33, 632a.

2. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Ἐρωτήσεις* 11, PG 89, 436b.

3. Σοφ. Σειφάχ 11,14.

4. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α΄ Κορ.* 34, PG 61,293.

5. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α΄ Κορ.* 34, PG 61,293.

α) Για την κάλυψη τῶν ἀναγκῶν ὄλων των ἀνθρώπων, ὄλων των λαῶν, ὄλων τῶν γενεῶν. Ὅλα τὰ ἀγαθὰ εἶναι τοῦ Χριστοῦ καὶ μᾶς δόθηκαν ἀπὸ αὐτόν⁶, γράφει ὁ Χρυσόστομος. Ἀνήκουν δὲ σὲ ὅλους, ὅπως ὁ ἥλιος, ὁ ἀέρας, ἡ γῆ. Ἄν ὅλα εἶναι τοῦ κοινοῦ Θεοῦ τότε εἶναι ὅλα καὶ τῶν συνδούλων αὐτοῦ⁷, γράφει ὁ ἴδιος. Τὴν ἴδια ἄποψη ἔχει καὶ ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος: «Τὰ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ πράγματά τε καὶ χρήματα κοινὰ τῶν πάντων ἐστὶν ὡσπερ τὸ φῶς καὶ ὁ ἀήρ...»⁸. Καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι, πῶς μπορεῖ κάποιος νὰ καταναλῶνει ἐγωιστικὰ αὐτὰ πού δὲν τοῦ ἀνήκουν⁹;

β) γιὰ νὰ συνδέει τοὺς ἀνθρώπους μέσα ἀπὸ τὴ δίκαιη χρήση τους. Γιὰ νὰ δηλώνεται ἡ ἀρετὴ καὶ νὰ ἐκφράζεται ἡ ἀγάπη. Χρήματα καὶ κτήματα εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ἔδωσε στοὺς ἀνθρώπους γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν. Ὁ τρόπος χρήσης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους¹⁰, γράφει ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς.

Ἡ ἐλεημοσύνη ὡστόσο δὲν δόθηκε μόνο γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐνδεῶν ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν εὐεργεσία τῶν ἐλεούντων. Θὰ μπορούσε ὁ Θεὸς νὰ καλύπτει ὁ ἴδιος τὶς ἀνάγκες τῶν πενομένων, ἀλλὰ θὰ στεροῦνταν οἱ ἄνθρωποι τὴ δυνατότητα τῆς εὐεργεσίας¹¹, σχολιάζει ὁ Χρυσόστομος. Θὰ μπορούσε ὁ Θεὸς ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχει κανεὶς πένης, ἀλλὰ ἔτσι θὰ ἀπουσίαζε ἡ δυνατότητα εὐποιίας¹². Γιατὶ στὸν πένητα συναντᾶ ὁ πλοῦσιος τὸ Θεό¹³. Ἄλλος λαμβάνει τὴν ἐλεημοσύνη καὶ ἄλλος τὴν ἀποπληρώνει¹⁴.

1.3. Συχνὰ τίθεται τὸ ἐρώτημα, ἂν ὁ πλοῦτος εἶναι καλὸς ἢ κακός. Ἡ ἀπάντηση εἶναι ξεκάθαρη. Ὁ πλοῦτος εἶναι ἐκτὸς ἠθικῆς καὶ ἀξιολογικῶν κρίσεων. Εἶναι ἠθικὰ οὐδέτερος. Ἡ ἠθικὴ ἀνήκει στὸν ἄνθρωπο καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τρόπο κτήσης καὶ χρήσης του.

- Ὡς πρὸς τὸν τρόπο κτήσης: Ὁ πλοῦσιος δὲν κρίνεται μόνο γιὰ τὸ πῶς ξοδεύει ἀλλὰ καὶ τὸ πῶς ἀποκτᾶ τὸν πλοῦτο, ἀπὸ ποιούς καὶ πόσα ἔχει ἀφαιρέσει καὶ συσσωρεύσει¹⁵. Ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις ἀποτιμᾶται, ἂν ὁ πλοῦτος εἶναι πλοῦτος δικαιοσύνης ἢ πλοῦτος ἀδικίας.

6. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α΄ Κορ.* 10, PG 61, 85.

7. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α΄ Τιμ.* 13, PG 62,563.

8. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Κατηχήσεις* 9, 92, SC 104,110.

9. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α΄ Κορ.* 7, PG 61,86.

10. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ, *Τὶς ὁ σωζόμενος πλοῦσιος*, PG 9, 617B.

11. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, «Ἐχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα...», PG 51,266.

12. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ, *Τὶς ὁ σωζόμενος πλοῦσιος*, PG 9, 645d.

13. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, «Ἐχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα...». PG 51,278.

14. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, «Ἐχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα...». PG 51, 278.

15. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ τὰ μυρία τάλαντα ἔχοντος*, PG 51,22.

Ὁ Χρυσόστομος γνωρίζει τρεῖς τρόπους ἀπόκτησης τοῦ πλούτου: Τὴν πλεονεξία, τὴν κληρονομία καὶ τὴ βία ἢ ἀρπαγή¹⁶, πὺν σήμερα θὰ τὴν χαρακτηρίζαμε ὡς ἐκμετάλλευση. Ἰδιαίτερη ἀναφορὰ γίνεται στὴν πλεονεξία, ἐπειδὴ ἐδῶ ἀκριβῶς ἐντοπίζεται ἡ σχετικὴ εἰδωλολατρία.

Κατὰ τὸν Εὐσέβιο Ἀλεξανδρείας δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερο καὶ χειρότερο ἀμάρτημα ἀπὸ τὴν πλεονεξία¹⁷. Ἡ πλεονεξία μολύνει τὸν πλοῦτο¹⁸, γράφει ὁ Χρυσόστομος. Τίποτε ἄλλο δὲν ὀδηγεῖ στοῦ διάβολο ἀπὸ τὴν πλεονεξία¹⁹. Ὁ λόγος εἶναι προφανής. Ὁ πλεονέκτης εἶναι εἰδωλολάτρης²⁰ καὶ μάλιστα χειρότερος ἀπὸ αὐτόν. Οἱ εἰδωλολάτρες προσκυνοῦν τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ, ὁ πλεονέκτης λατρεύει τὰ δικά του κτίσματα²¹. Εἶναι χειρότερη ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πλοῦτο τὸν ὁποῖο ὀνειρεύεται. Ὁ πλούσιος εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαλλάσεται ἀπὸ τὸν πλοῦτο, ὄχι ὅμως καὶ ὁ πλεονέκτης ἀπὸ τὴν πλεονεξία του²². Ἡ δίψα γιὰ περισσότερα δὲν σταματᾷ ποτέ²³. Λύκοι καὶ ἀρκοῦδες παύουν νὰ τρῶνε ὅταν χορταίνουν, οἱ πλεονέκτες ποτέ²⁴, σχολιάζει ὁ Χρυσόστομος. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτό, ἀλλὰ ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴν ἔπαρση καὶ τὴν ὑπερηφάνεια²⁵, παράγοντες ἀπαγορευτικοὶ στὴν καλὴ χρῆση τοῦ πλούτου.

-Ὡς πρὸς τὸν τρόπο χρήσης: Σημειώνεται ὅτι δὲν εἶναι ὁ πλοῦτος κακὸς ἀλλὰ ἡ ἀσωτία, ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ ἀπονία πὺν τὸν συνοδεύουν²⁶. Ἐὰν ὁ πλοῦτος ἦταν κακός, τότε ὁ πλούσιος Ἀβραὰμ δὲν θὰ ἦταν στοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς²⁷. Ἀπὸ τὸν τρόπο χρήσης ἐξαρτᾶται ἂν ὁ πλοῦτος νὰ γίνεται ὑπηρέτης ἀδικίας, ἢ ὑπηρέτης δικαιοσύνης²⁸. Ἐπομένως ἡ ἁμαρτία δὲν σχετίζεται μὲ τὸν ἴδιο τὸν πλοῦτο ἀλλὰ μὲ τὴν χρῆση του. Ὁ πλοῦτος εἶναι τότε ἀγαθὸς γιὰ τὸν κάτοχό του, ὅταν δὲν χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν ἀπόλαυση ἢ γιὰ τὶς ἡδονὲς καὶ τὴ μέθη, ἀλλὰ

16. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α΄ Τιμ.* 1, PG 62,508.

17. ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Περὶ ἀγάπης*, PG 86A, 325b.

18. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ἰωάν.* 71, PG 59,398.

19. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ματθ.* 13, PG 57, 212.

20. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ἐφ.* 18, PG 62,123.

21. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, στοῦ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, *Περὶ πλεονεξίας*, PG 136, 900a.

22. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ἰωάν.* 65, PG 59,360.

23. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ἐβρ.* 4, PG 63,28.

24. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, στοῦ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, *Περὶ πλεονεξίας*, PG 136, 897d.

25. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ἦσ.* 3, PG 56,49.

26. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Πρὸς τοὺς ἐγκαταλείψαντας...*, PG 51,69.

27. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Πρὸς τοὺς ἐγκαταλείψαντας...*, PG 51,69.

28. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ, *Τὶς ὁ σωζόμενος πλούσιος*, PG 9, 617b.

για τή σύμμετρη απόλαυση, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα πρέπει νὰ διανέμονται στοὺς πένητες²⁹. Ἡ ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκαίων ὀδηγεῖ στὸν πνευματικὸ πλοῦτο³⁰.

1.4. Μὲ δεδομένη τὴ διάκριση μεταξὺ δίκαιου καὶ ἄδικου πλοῦτου τίθενται συχνὰ τὰ ἐρωτήματα, ἂν εἶναι θεάρεστα ἢ ἀποταμίευση, ἢ ἰδιοκτησία καὶ ἢ περιουσία. Ἄν δηλαδὴ αὐτὰ μποροῦν νὰ ἐκτιμηθοῦν ὡς ἄδικος ἢ δίκαιος πλοῦτος.

Καταρχὴν πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὸ χριστιανικὸ ἦθος δὲν ἔχουν θέση ἀποκλεισμοὶ καὶ ἀπαγορεύσεις, ἀφοῦ ἡ ἐλευθερία ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο λίθο καὶ τὸ ἀπαραίτητο κριτήριό τῆς κατὰ Χριστὸν ἀρετῆς. Ἔτσι ἀπὸ τὶς ἀναφορὲς τῶν Πατέρων δὲν ἀπουσιάζει οὔτε ἡ ἐπιλογὴ τῆς κτήσης ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ ἐπιλογὴ τῆς ἀκτημοσύνης. Εἶναι ὡστόσο προφανὲς ὅτι ἡ ἀκτημοσύνη συνοδεύεται ἀπὸ λιγότερα προβλήματα καὶ ἀνοίγει προσηφορότερους δρόμους συνάντησης μὲ τὸ Θεὸ καὶ τὸ συνάνθρωπο ἀπὸ ὅ,τι ἡ κτήση. Δὲν εἶναι ἄλλωστε τυχαῖο ὅτι ἡ ἀκτημοσύνη ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς θεμελιώδεις μοναχικὲς ἀρετὲς μαζὶ μὲ τὴν παρθενία καὶ τὴν ὑπακοή.

Τρεῖς εἶναι οἱ βασικὲς προϋποθέσεις τῆς κτήσης κατὰ τὸν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας: Κάθε κτήμα πρέπει νὰ γίνεται μετὰ Θεοῦ, διὰ Θεοῦ καὶ παρὰ Θεοῦ³¹. Ὁ δὲ Θεοδῶρητος Κύρου σημειώνει ὅτι ἀπαγορευμένη δὲν εἶναι ἡ κτήση ἀλλὰ ὁ ἔρωτας τῶν χρημάτων³². Ὁ ἴδιος δὲν ἀρνεῖται ὅτι κάποιος μπορεῖ νὰ ἀπέκτησε τὸν πλοῦτο δίκαια, ἐπισημαίνει ὅμως ὅτι ἂν τὸν κατέχει, τὸν κρατᾶ δηλαδὴ γιὰ τὸν ἑαυτό του, τότε διαπράττει ἀδικία. Ὅποιος πράγματι ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι κάτοχος πλοῦτου αὐτὸς αὐτὸν πού ἔχει τὸν παραδίδει σὲ κοινὴ κτήση³³, ὑπογραμμίζει ὁ Ἰσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης. Κανεὶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κατέχει αὐτὰ πού ἀνήκουν στοὺς ἄλλους. Γιατί ἡ χρήση εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τῆς κοινῆ καὶ ὄχι ἀτομική³⁴. Ὁ Θεὸς χαρίζει τὰ περισσότερα ὄχι γιὰ ἀτομικὴ κατανάλωση καὶ ἀποθήκευση τῶν ὑπολοίπων, ἀλλὰ γιὰ νὰ καλύπτεται μέσα ἀπὸ τὸ περίσσευμα τὸ ὑστέρημα τῶν ἄλλων³⁵, γράφει ὁ Χρυσόστομος. Ἔτσι, ὁποιος ἔχει περισσότερα δὲν τὰ ἔχει γιὰ νὰ τὰ καταναλῶνει γιὰ τὸν ἑαυτό του ἀλλὰ γιὰ νὰ οἰκονο-

29. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Πρὸς τοὺς εἰς τὰ ἵπποδρομίας*, PG 48,1052.

30. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον*, PG 48,974.

31. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Εἰς Ὡσηὲ* 12, PG 71,266c.

32. ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΚΥΡΟΥ, *Εἰς Ἐβρ.*, PG 82, 780c.

33. ΙΣΙΔΩΡΟΥ ΠΗΛΟΥΣΙΩΤΟΥ, *Ἐπιστ.* 1, 411, PG 78,412b.

34. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περὶ παρθενίας*, PG 48,584.

35. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Πρὸς τοὺς μὴ ἀπαντήσαντας...*, PG 51,174.

μει τοὺς πλησίον του³⁶. Γίνεται ἔτσι οἰκονόμος τοῦ Θεοῦ³⁷. Τὴν ἴδια σκέψη ἐκφράζουν ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Χρυσόστομο καὶ ἄλλοι Πατέρες. Ὁ πλοῦτος δὲν μπορεῖ νὰ παραμένει ἀκοινωνήτος³⁸, γράφει ὁ Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης, ἐνῶ ὁ Μ. Βασίλειος σημειώνει ὅτι ἡ χρήση πρέπει νὰ εἶναι οἰκονομική, δηλαδή γιὰ τοὺς ἄλλους, καὶ ὄχι ἀπολαυστική³⁹. Κάθε τί περιττὸ δὲν εἶναι ἀναγκαῖο⁴⁰, γράφει ὁ ἴδιος, γι' αὐτὸ καὶ ἀνήκει στοὺς ἄλλους. Ἐάν αὐτὸ γινόταν κατανοητὸ καὶ ἐφαρμοστὸ στοὺς ἀνθρώπους δὲν θὰ ὑπῆρχαν διαμάχες, ἀφοῦ ὅλα τὰ προβλήματα στὴν κοινωνία δημιουργοῦνται ἀπὸ τὸν ἰσχυρισμὸ «ποιοὶ εἶναι δικό μου καὶ ποιοὶ εἶναι δικό σου»⁴¹, ὑπογραμμίζει ὁ Χρυσόστομος. Ὅποιος δὲν μεταδίδει στοὺς ἄλλους αὐτὰ πού κατέχει εἶναι ἄρπαγας τῶν φτωχῶν καὶ ἀποστερητῆς τῆς ζωῆς τους. Γιατί αὐτὰ πού ἔχει εἶναι δικά τους καὶ ὄχι δικά του⁴². Καὶ ἐπειδὴ σὲ πολλοὺς ὁ πλοῦτος εἶναι προῖον πλεονεξίας καὶ ἀρπαγῆς, γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ πρέπει νὰ ἀποδίδεται στοὺς φτωχοὺς γιὰ νὰ ἀπαλλάσσονται οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν πλεονεξία καὶ νὰ γίνονται φιλόανθρωποι. Αὐτὸ βέβαια δὲν δικαιώνει τὴν πλεονεξία⁴³. Αὐτὴ τὴν πρακτικὴ περισσότερο ἀπὸ τὸν καθένα γνωρίζουν οἱ ἄσκητές. Ἐάν ἔχεις ἓνα κελὶ πού χωράει τὸ κεφάλι σου, σημειώνεται στὸν Εὐεργετινὸ, μὴ ζητήσεις ἄλλο γιὰ νὰ βρεῖς τὴν εὐρυχωρία⁴⁴. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς γίνεται περισσότερο παραστατικός: Μέτρο κτήσης πρέπει νὰ εἶναι τὸ ὑπόδημα στὸ πόδι⁴⁵. Κανεὶς δὲν ἀγοράζει ὑπόδημα μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ πόδι του, ἀλλὰ ἀπόλυτα ταιριαστὸ σ' αὐτό.

Εἶναι προφανές ὅτι μὲ αὐτὰ τὰ δεδομένα ἡ ἰδιοκτησία, δηλαδή ἡ περιουσία εἶναι ἐπιλήψιμη, ἀφοῦ ὁ σχηματισμὸς τῆς προϋποθέτει κατακράτηση αὐτῶν πού ἀνήκουν στοὺς ἄλλους. Δὲν εἶναι ἄλλωστε τυχαῖο ὅτι ἡ ἰδιοκτησία συνοδεύεται πάντοτε ἀπὸ πολλὰς φροντίδες⁴⁶. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο στὸ ἐρώτημα, ἂν πρέπει νὰ ὑπάρχει ἐκκλησιαστικὴ περιουσία, ὁ Χρυσόστομος εἶναι σαφής: οὔτε νὰ

36. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὸν Λάζαρον*, PG 48,988.

37. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὸν Λάζαρον*, PG 48,987.

38. ΙΣΙΔΩΡΟΥ ΠΗΛΟΥΣΙΩΤΟΥ, *Περὶ πλούτου καὶ ἀκτημοσύνης*, PG 78,416d.

39. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας*, PG 31,288b.

40. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας*, PG 31, 284a.

41. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Πρὸς πιστὸν πατέρα* (νόθο), PG 47, 366.

42. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Κατὰ Ἰουδαίων* 4, PG 48,991.

43. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Καὶ διὰ τί κοινῆ...*, PG 51,299.

44. Μ. ΛΑΓΓΗ (Ἐπιμ.), *Εὐεργετινός*, Ἀθήναι 1988, τ. 4, σ. 35.

45. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ, ΒΕΠΕΣ 7, 207.

46. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περὶ παρθενίας*, PG 48,584.

ἀπουσιάζει ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ πλεονάζει. Ὅλα πρέπει νὰ μοιράζονται στοὺς ἐνδεεῖς καὶ μάλιστα τάχιστα⁴⁷. Τὸ ἴδιο σαφὲς εἶναι καὶ ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα, ἂν ἡ κληροδότηση εἶναι θεάρεστη. Ἡ καλύτερη περιουσία, γράφει, εἶναι ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Ἡ περιουσία εἶναι δίκωπο μαχαίρι, εἶναι ἀφορμὴ κινδύνων, γιατί συνήθως δὲν χρησιμοποιεῖται καλῶς⁴⁸. Ἄλλωστε ἡ στήριξη στὸν πλοῦτο εἶναι προβληματική. Πρῶτα, γιατί ποτὲ δὲν εἶναι φίλος καὶ μάλιστα σταθερός. Σήμερα εἶναι μαζί σου καὶ αὔριο ἐναντίον σου⁴⁹, γράφει ὁ Χρυσόστομος, εἶναι δηλαδὴ δραπέτης⁵⁰. Ὑστερα, γιατί ὁ πλούσιος μοιάζει μὲ μιὰ ἀνοχύρωτη πόλη, ἐκτεθειμένη πάντοτε στοὺς ἐχθρούς⁵¹.

1.5. Ποιὰ εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κακῆς χρήσης τοῦ πλούτου; Πότε δηλαδὴ ὁ πλοῦτος χρησιμοποιεῖται κακῶς; Γιατί ὁ πλοῦτος εἶναι προβληματικός; Ποιὲς εἶναι οἱ συνέπειες τῆς κακῆς χρήσης τοῦ πλούτου; Ἀπὸ τὰ σχετικὰ σχόλια τῶν Πατέρων προκύπτει ὅτι ὁ πλοῦτος εἶναι προβληματικὸς ὅταν

- Ὁδηγεῖ στὴν εἰδωλολατρία. Ἦδη ὁ Χριστὸς ἀναφέρθηκε στὸ θεὸ τοῦ χρημάτων καὶ τῆς φιλαργυρίας, δηλαδὴ τὸ μαμωνά, διακρίνοντάς τον μάλιστα ἀπὸ τὸ Θεό⁵². Οἱ δύο τους ἔχουν ἀντίθετα θελήματα: ὁ Θεὸς λέγει φρόντισε τοὺς φτωχοὺς, σχολιάζει ὁ Χρυσόστομος, ὁ μαμωνᾶς λέγει πάρε του καὶ αὐτὰ πού ἔχει. Ὁ Χριστὸς λέγει, δῶσε ὅ,τι ἔχεις, ὁ μαμωνᾶς, πάρε αὐτὸ πὺ δὲν ἔχεις⁵³.

Τὸ χειρότερο ἀπὸ ὅλα εἶναι ὅτι ὁ μαμωνᾶς ἔχει τὴν ἀπαίτηση νὰ ὑποκαθιστᾷ τὸν πραγματικὸ Θεό, γι' αὐτὸ καὶ ζητᾷ τὴν πλήρη ἀφοσίωση τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα τὴν ὑποδούλωση καὶ τὴν προσκύνησή του⁵⁴. Δὲν εἶναι τυχαῖος ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ χρημάτων ἀπὸ τὸν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας ὡς ἀθεότητος ἢ ὡς ἴσου πρὸς τὴ θεότητα⁵⁵. Πρόκειται γιὰ τὴν κλασικὴ περίπτωση εἰδωλολατρίας. Γιατί εἰδωλολάτρης εἶναι αὐτὸς πὺ ἔχει τὴν ἐλπίδα του στὸν πλοῦτο καὶ ὄχι στὸ Θεό⁵⁶, γράφει ὁ Εὐσέβιος Ἀλεξανδρείας. Τὰ χρήματα λέγονται ἔτσι

47. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περὶ ἱερωσύνης* 11, PG 48, 656.

48. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Γέν.* 66, PG 54,570.

49. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ἀνδριάντας* 3, PG 49, 41.

50. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Δεῖ καὶ αἰρέσεις εἶναι...*, PG 51,259.

51. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Πράξ.* 13, PG 60,110.

52. Μαθ. 6,24.

53. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ στὸ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, *Περὶ πλουσίων*, PG 136, 888c.

54. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Μαθ.* 4, PG 57, 53.

55. ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Εἰς Ἀμὼς* 2,5, PG 71, 500a.

56. ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Εἰς Ψαλμ.* 51, PG 23, 449a.

ἐπειδὴ χρησιμοποιοῦνται, σχολιάζει καὶ ὁ Χρυσόστομος, καὶ ὄχι ἐπειδὴ χρησιμοποιοῦν αὐτὰ τοὺς κατέχοντες. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὰ κτήματα. Λέγονται ἔτσι ἐπειδὴ τὰ ἀποκοτῶν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὄχι ἐπειδὴ τοὺς κατακοτῶν αὐτά. Δὲν μπορεῖ ὁ δοῦλος νὰ γίνεταί δεσπότης καὶ ὁ δεσπότης δοῦλος⁵⁷.

- Ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ Θεό. Ὁ πλούσιος σὲ χρήματα εἶναι φτωχὸς σὲ Θεό⁵⁸. Ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ αἰχμαλωτίζεται στὰ ἄψυχα χρήματα⁵⁹. Μεταβάλλεται ἀπὸ δοῦλος τοῦ Θεοῦ σὲ δοῦλο τοῦ πλοῦτος⁶⁰. Ὁδηγεῖται ἀκόμη καὶ στὴ βλασφημία κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἱεροσυλία, ὅπως συνέβη μὲ τὸν Ἄνανια καὶ τὴ Σαπφείρα⁶¹. Ὡστόσο μέγα ἀγαθὸ δὲν εἶναι ὁ πλοῦτος, ἀλλὰ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ κάθε εὐλάβεια⁶². Ὅποιος δὲν ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὸν πλοῦτο δὲν εἶναι εὐχρηστος στὸ Θεό⁶³, γιατί ἀπλούστατα ὁ πλοῦτος τοῦ προσφέρει τὸ αἶσθημα τῆς αὐτάρκειας.

- Εἶναι ἀσύμβατος πρὸς τὴν ἀρετὴ καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἀγάπη. Ἐρωτας τοῦ πλοῦτος καὶ ἔρωτας τῆς ἀρετῆς δὲν μποροῦν νὰ συνυπάρχουν⁶⁴. Ὁ πλοῦτος εἶναι τύραννος καὶ δικτάτορας, καταλύει κάθε ἀγώνα γιὰ τὴν ἀρετῆ⁶⁵. Ὅποιος εἶναι ἐρωτευμένος μὲ τὸ χρῆμα δὲν μπορεῖ νὰ ἀγαπήσει⁶⁶, διότι αὐτὸς ὁ ἔρωτας εἶναι ἐγωιστικὸς. Ὁ πλοῦτος συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἀπονία, τίς πολλὰς φροντίδες, τὴν ὀλιγωρία, τὴ ραθυμία, τὴν ἀδηφαγία⁶⁷. Ὅλα αὐτὰ στρέφονται κατὰ τοῦ πλησίον. Ἡ κακὴ χρῆση ὀδηγεῖ στὴν ἀσπλαχνία⁶⁸, σημειώνει ὁ Εὐσέβιος Ἀλεξανδρείας. Καὶ συμπεραίνει ὁ Χρυσόστομος: Ἄν ὅλοι ἀγαποῦσαν καὶ ἀγαπιόταν δὲν θὰ ἀδικοῦσε κανεὶς κανέναν, δὲν θὰ ὑπῆρχαν φόνοι, διαμάχες, πόλεμοι, ἐπαναστάσεις, ἀρπαγές, πλεονεξίες, κακίες⁶⁹.

57. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Πρὸς τοὺς ἐγκαταλείψαντας...*, PG 51,69.

58. ΕΡΜΑ, *Ποιμὴν* 2, 5, ΒΕΠΕΣ 3,69.

59. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ματθ.* 21, PG 57,295.

60. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ματθ.* 21, PG 57,295.

61. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὅτι οὐκ ἀκίνδυνον...*, PG 51,94.

62. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ἀνδριάντας* 3, PG 49,43.

63. ΕΡΜΑ, *Ποιμὴν* 3, 7, ΒΕΠΕΣ 3,46.

64. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α΄ Τιμ.* 12, PG 62, 556.

65. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ματθ.* 63, PG 58,603.

66. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ἰωάν.* 97, PG 59,477.

67. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περὶ τοῦ μὴ δημοσιεύειν...*, PG 51,355.

68. ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Διήγησις ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν*, 86Α, 295α.

69. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α΄ Κορ.* 31, PG 61,271.

- Στρέφεται κατὰ τῶν ἰδίων τῶν πλουσίων καὶ τῆς κοινωνίας. Ὁ πλοῦτος σκοπίζει τὸ μυαλό, ἐξαπατᾷ τοὺς ἀνθρώπους⁷⁰, ὁδηγεῖ σὲ παραισθήσεις. Εἶναι δὲ τόσο ἐπικίνδυνος πού μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει μέχρι καὶ στὴν ἀνδροφονία⁷¹. Εἶναι ἕνας καταστροφικὸς καὶ κατεξοχὴν ἐχθρικός συγκάτοικος⁷². Ὁπλίζει τοὺς ληστὲς ἐναντίον τῶν ἰδίων τῶν πλουσίων⁷³. Ὁ πλοῦτος προκαλεῖ φιλονικίες καὶ διαμάχες⁷⁴. Ἐκτὸς αὐτῶν ὁ ἔρωτας τῶν χρημάτων καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους δουλοπρεπεῖς καὶ κόλακες⁷⁵. Ἐπιπλέον ὁδηγεῖ σὲ καχυποψίες, προκαλεῖ κατηγορίες καὶ συκοφαντίες⁷⁶. Προκαλεῖ ἐπίσης τὸ φθόνο τῶν φτωχῶν ἐναντίον τῶν πλουσίων γιὰ τὴν πονηριά, τὴν καλοπέραση, τὴν πλεονεξία καὶ τὰ ἀόρατικὰ τους αἰσθήματα⁷⁷.

- Ὁδηγεῖ στὴ σοβαρὴ ἀσθένεια τῆς φιλαργυρίας, τῆς φιλοχρηματίας. Ἡ φιλοχρηματία καὶ γενικότερα ἡ φιλαργυρία εἶναι μιὰ παρὰ φύσιν καὶ ὄχι φυσικὴ κίνηση τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ φυσικὸ εἶναι ὅλα νὰ ἀνήκουν σὲ ὅλους⁷⁸. Ἡ ὑπαρξὴ της δὲν στηρίζεται σὲ καμιὰ σοβαρὴ δικαιολογία, οὔτε καν στὸ ἐπιχείρημα γιὰ τὴν ἀνάγκη φροντίδας τῶν παιδιῶν⁷⁹. Ὁ φιλάργυρος εἶναι ἐντελῶς ἄχρηστος ἔστω καὶ ἂν εἶναι στρατηγός, δημαγωγὸς ἢ οἰκονομολόγος⁸⁰. Ἔτσι ἐξηγεῖται, πῶς ἡ φιλαργυρία εἶναι ἡ ρίζα πάντων τῶν κακῶν⁸¹, ὅπως σχολιάζει ὁ Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης. Καὶ εἶναι αἰτία μυρίων κακῶν, ἐπειδὴ ἡ φιλοχρηματία δὲν εἶναι τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ τοῦ διαβόλου⁸², συμπληρώνει ὁ Χρυσόστομος. Ὁ ἴδιος μάλιστα κάνει λόγο γιὰ «λύσσα τῶν χρημάτων», καὶ τὴν χαρακτηρίζει ὡς τὴν ἀκρόπολη καὶ τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν⁸³. Ὁ φιλοχρήματος δὲν ἔχει οὔτε τὸ Θεὸ οὔτε καὶ τοὺς ἀνθρώπους φίλους⁸⁴, γράφει ὁ ἴδιος. Φιλαργυρία ση-

70. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ματθ.* 21, PG 57,295.

71. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεῖς..*, PG 52,398.

72. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας* 3, PG 49,41.

73. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ματθ.* 21, PG 57,295.

74. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ματθ.* 16, PG 57, 237.

75. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ματθ.* 78, PG 58,571.

76. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ματθ.* 45, PG 58,477.

77. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Πρὸς Σταγείριον*, PG 47,465.

78. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ματθ.* 80, PG 58,727.

79. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Β΄ Θεσ.* 11, PG 62,460.

80. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ματθ.* 80, PG 58,728.

81. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Περὶ ἀκτημοσύνης*, 88, 929a.

82. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Πράξ.* 8, PG 60,69.

83. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Γέν.* 20,5, PG 53, 173.

84. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α΄ Τιμ.* 18, PG 62,595.

μαίνει προσκύνηση τῶν εἰδώλων καὶ γι' αὐτὸ χαρακτηρίζεται ὡς κόρη ἀπιστίας⁸⁵. Ἡ ἀσθένεια τῆς φιλαργυρίας ἔχει ὡς αἰτία τὴν ἀπιστία στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ⁸⁶, ὑποστηρίζει καὶ ὁ Νεῖλος ὁ Ἀσκητής. Ἡ δὲ ἀπιστία στὸ Θεὸ αὐτονόητα ὀδηγεῖ ἀφενὸς στὴν ἀπώλεια τῆς αὐτογνωσίας, ἀφετέρου στὴν ἀπανθρωπιά. Ἡ φιλοχρηματία γεννᾷ ἀπονία, ἔπαρση καὶ ἀλαζονεία⁸⁷. Ἡ φιλαργυρία εἶναι ἀσύμβατη μὲ τὴν ἀγάπη⁸⁸, γιατί, καθὼς γράφει ὁ Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης «ὁ κτησάμενος ἀγάπην διεσκόρπισε χρήματα»⁸⁹. Τελικὰ εἶναι αὐτὴ πού εἴτε ἀκυρώνει καὶ ἀχρηστεύει τὸν πλοῦτο εἴτε καθιστᾷ πῶς ἐπικίνδυνη τὴν ἀνυπαρξία ἀπὸ τὴν ὑπαρξή του. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ φιλοχρηματία δὲν προϋποθέτει ἀναγκαστικὰ τὴν ὑπαρξή πλοῦτου⁹⁰. Ἔτσι φιλάργυρος δὲν εἶναι αὐτὸς πού ἔχει χρήματα, ἀλλὰ αὐτὸς πού ὀρέγεται τὴν κτήση τους⁹¹, γράφει ὁ Νεῖλος ὁ Ἀσκητής. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος πού ὁ φιλάργυρος εἶναι περισσότερο καταστροφικὸς ἀπὸ ὅ,τι ὁ πλούσιος. Αὐτὸ δείχνουν τὰ περισσότερα ἐγκλήματα καὶ οἱ ἐξεγέρσεις κατὰ τῶν πλουσίων.

1.6. Ὁ ὅρος «πλοῦτος» εἶναι, ὅπως σημειώσαμε, ἠθικὰ οὐδέτερος. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο εἶναι καὶ ἀμφίσημος. Πλοῦτος σημαίνει συσσωρευση ὑλικῶν ἀγαθῶν, σημαίνει ὅμως καὶ συσσωρευση πνευματικῶν ἀγαθῶν (πλοῦτος ἀρετῶν, πλοῦτος τῶν καρπῶν τοῦ Πνεύματος, ὅπως χαρὰ, εἰρήνη, πλοῦτος ἀγαπητικῶν αἰσθημάτων). Οἱ Πατέρες δίνουν ἄλλο περιεχόμενο στὸν πλοῦτο ἀπὸ ὅ,τι ἡ κοσμικὴ λογική:

- Ἀληθινὸς πλοῦτος εἶναι ἡ κατὰ Θεὸν ἀρετή⁹². Ἡ ἴδια ἀρετὴ ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἀληθινὸ κριτήριον γιὰ ὅλα ὅσα διαθέτει ἢ δὲν διαθέτει ὁ ἄνθρωπος. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν πρέπει κάποιος νὰ ἀποφεύγει μὲ κάθε τρόπο τὴν πενία ἢ νὰ ἐπιδιώκει μὲ κάθε τρόπο τὸν πλοῦτο, ἀλλὰ πρέπει νὰ προσέχει πῶς θὰ τὰ μεταχειριστεῖ⁹³.

85. ἸΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Περὶ φιλαργυρίας*, PG 88, 924d.

86. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Περὶ φιλαργυρίας*, PG 79, 1449c.

87. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α΄ Τιμ.* 18, PG 62,597.

88. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Περὶ φιλαργυρίας*, PG 79, 1452d.

89. ἸΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Περὶ φιλαργυρίας*, PG 88, 924d.

90. ΜΑΡΚΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Περὶ νηστείας*, 65, 1105a.

91. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Περὶ φιλαργυρίας*, 79, 1352c.

92. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Ἐπιστ.* 2,194, PG 79, 301b.

93. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α΄ Κορ.* 35, PG 61,304.

- Πλούσιος είναι αυτός που προσφέρει τὸν πλοῦτο του καὶ ὄχι αὐτὸς πὸν κατακρατεῖ⁹⁴. Αὐτὸς πὸν δίνει καὶ ὄχι αὐτὸς πὸν παίρνει⁹⁵. Ἄν ἔχεις πλοῦτο, μοίρασέ τον, ἂν δὲν ἔχεις μὴ συνάξεις⁹⁶, προτείνει ὁ Νεῖλος ὁ Ἀσκητῆς. Ὅποιος σπεύδει νὰ γίνεῖ πλούσιος, αὐτὸς γίνεται γρήγορα φτωχός⁹⁷. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἄριστος πλοῦτος εἶναι ἡ πενία σὲ ἐπιθυμίες καὶ ἡ καταφρόνηση τοῦ πλούτου⁹⁸. Ὅποιος θέλει νὰ γίνεῖ πλούσιος πρέπει νὰ γίνεῖ πένης, νὰ μοιράσει γιὰ νὰ συνάξει, νὰ σκορπίσει γιὰ νὰ συγκεντρώσει⁹⁹. Ἐξάλλου, κανεὶς δὲν εἶναι φιλικότερος στοῦ Θεοῦ ἀπὸ αὐτὸν πὸν ζεῖ κοινοφελῶς καὶ εὐεργετικῶς. Ὅλα ὅσα ἔδωσε ὁ Θεὸς στὸν ἄνθρωπο γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ τὰ ἔδωσε¹⁰⁰. Τὸ πλέον σημαντικό εἶναι ὅτι, ὅποιος φροντίζει ὄχι γιὰ τὰ ἀναγκαῖα, ἀλλὰ γιὰ τὰ περισσότερα, αὐτὸν δὲν τὸν φροντίζει ὁ Θεός¹⁰¹.

- Πλούσιος δὲν εἶναι αὐτὸς πὸν ἔχει πολλὰ ἀλλὰ αὐτὸς πὸν ἀρκεῖται στὰ λίγα¹⁰². Πραγματικὰ εὐπορος δὲν εἶναι αὐτὸς πὸν ἀγωνίζεται γιὰ τὰ χρήματα, ἀλλὰ αὐτὸς πὸν δὲν χρειάζεται νὰ τὰ ἀποκτήσει¹⁰³. Τί νὰ κάνεις τὸν πλοῦτο ὅταν εἶσαι φτωχὸς στὴν ψυχὴ, ἢ τί ἔχεις νὰ φοβηθεῖς ἀπὸ τὴ φτώχεια ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι πλούσια¹⁰⁴; Τελειότητα γιὰ τὸ Χριστὸ σημαίνει τὴν παντελεῖ περιφρόνηση τῶν χρημάτων καὶ τὴν αὐθαίρετη, τὴν ἐκούσια πενία¹⁰⁵. Ἡ μικροψυχία δὲν θεραπεύεται μὲ τὸν πλοῦτο, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πὸν καὶ ἡ μεγαλοψυχία δὲν ζημιώνεται ἀπὸ τὴν πενία¹⁰⁶. Ὁ πλούσιος κρίνεται γιὰ τὴ δικαιοσύνη του καὶ ὁ φτωχὸς γιὰ τὴν ὑπομονή του, καὶ ἀκόμη περισσότερο γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη του¹⁰⁷, γράφει ὁ Χρυσόστομος.

94. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὅτε τῆς Ἐκκλησίας...*, PG 52,398.

95. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ρωμ.* 10, PG 60,450.

96. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Παράινέσεις*, PG 79, 1253b.

97. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΦΙΛΕΩΤΟΥ, Στὸ Ν. ΜΠΟΥΓΑΤΣΟΥ, *Κοινωνικὴ διδασκαλία Ἑλλήνων Πατέρων*, Ἀθήναι 1984, τ. Γ', λ. 3190.

98. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ, *Παιδαγωγός* 2, 3, ΒΕΠΕΣ 7, 148.

99. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ρωμ.* 9, PG 60, 454.

100. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ματθ.* 78, PG 58,714.

101. Μ. ΛΑΓΓΗ (ἐπιμ.), *Εὐεργετικός*, Ἀθήναι 1988, τ. 4, σ. 35.

102. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὸν Λάζαρον*, PG 48, 982.

103. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Β' Κορ.* 13, PG 61,490.

104. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ματθ.* 81, PG 58,729.

105. ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΚΥΡΟΥ, *Εἰς Β' Κορ.*, PG 82,425d

106. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας* 15, PG 49,158.

107. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ τὰ μυρία τάλαντα...*, PG 51,22.

Ἐάν οἱ ἄρχοντες τῶν λαῶν καὶ οἱ λαοὶ εἶχαν θεμελιώσει καὶ δρομολογήσει τὴ σκέψη, τὴν ἠθικὴ καὶ τὴ δράση στὶς παραπάνω βασικὲς ἀρχές, δὲν θὰ ὑπῆρχε οἰκονομικὴ οὔτε βέβαια καὶ κάποια ἄλλη κρίση. Ἡ ἀναζήτηση καὶ ἡ ἐξασφάλιση τῶν ἀναγκαίων καὶ ἡ καταδίκη τῆς πλεονεξίας θὰ ἄφηναν ἀνοιχτὸ τὸ δρόμο γιὰ μιὰ δικαιότερη κατανομή τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν χρημάτων, ἐνῶ θὰ ἀπονεύρωνε κάθε σύγκρουση καὶ διαμάχη ποὺ θὰ στόχευε στὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ κυριαρχία. Ὅσο γιὰ τοὺς Νεοέλληνες, τέτοια μηνύματα θὰ τοὺς εἶχαν προφυλάξει ἀπὸ τὴ μανία τοῦ νεοπλουτισμοῦ μὲ δανεικὰ ἢ μὲ λεηλάτηση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, θὰ εἶχαν ἐξασφαλίσει τὴν ἐθνικὴ καὶ προσωπικὴ ἀξιοπρέπεια, καὶ κυρίως θὰ εἶχαν διατηρήσει τὴν ἀνθρωπιὰ ποὺ κάποτε πλεόναζε σ' αὐτὸν τὸν τόπο.